

Зарубіжний досвід управління розвитком промисловості на основі кредитних інструментів

У статті проаналізовано зарубіжні підходи до управління розвитком промисловості із використанням кредитних інструментів.

In the article foreign approaches are analyzed to the management by development of industry with the use of credit instruments.

Ключові слова: *управління, промислові підприємства, кредитні інструменти, ринкові та адміністративні методи.*

Вступ. Розвиток промислових підприємств в сучасних ринкових умовах характеризується нестабільністю та невизначеністю як зовнішнього середовища, так і впливом внутрішніх чинників. Ринковий попит та кон'юнктура, державне регулювання та стійке фінансове забезпечення на основі кредитних інструментів відіграють чи неосновну роль в їх життєдіяльності.

Серед авторів, які розглядають питання розвитку промислових підприємств на основі кредитних інструментів, заслуговують на увагу роботи таких українських та зарубіжних вчених, як Б.А. Гаєвський, М.С. Дороніна, В.М. Гриньова, Ю.Б. Іванов, М.О. Кизим, О.В. Козлов, В.А. Петров, В.С. Пономаренко, О.І. Пушкар, Г.Н. Аннулова, В.М. Самочкін, О.М. Тридід, Г. Мінцберг, М. Портер, А.Дж. Стрікленд, А. Томпсон, А. Чандлер та ін. Разом з тим рівень та темпи розвитку промислових підприємств України не відповідають критеріям ринкової економіки. Тому є необхідним формування чіткого діючого механізму, спрямованого на вдосконалення управління діяльністю промислових підприємств із використанням кредитних інструментів.

Постановка завдання. Для розробки успішної стратегії управління промисловістю України досить визначальним є зарубіжний досвід в цій області. Зокрема, як розвинені країни, так і ті, що розвиваються, вдаються до управління

розвитком промислового виробництва, використовуючи кредитні відносини, методологічною основою яких є кейнсіанська теорія. Активізацію даного процесу можна було спостерігати до середини 80-х років. Після чого позиція урядів більшості країн змінилася у бік зменшення такого типу управління. На наш погляд, це пояснюється низкою недоліків подібної політики, крім того, наявністю в розвинених країнах ефективно функціонуючих ринків позикових капіталів, які здатні достатньою мірою задовольняти потреби підприємств в кредитних ресурсах.

Результати. Для управління розвитком промисловості використовується вся різноманітність кредитних інструментів, що є у розпорядженні урядів і Центральних банків (табл. 1).

Таблиця 1

Кредитні інструменти управління промисловістю

Ринкові інструменти	Адміністративні інструменти
валютні операції	обмеження кредитів
рефінансування кредитних організацій	регламентація процентних ставок
норма обов'язкових банківських резервів	регламентація продажів в кредит
операції на відкритому ринку	державне кредитування пріоритетних галузей – селективне кредитування (у тому числі програми кредитування)
нормативи обов'язкових резервів	інституційні перетворення кредитної системи
	присутність представників банків в адміністративних радах підприємців
	податковий кредит

Об'єктами дії *ринкових інструментів* є – банківська ліквідність, процентні ставки. Ці інструменти знаходяться в монопольному веденні Центрального Банку і до них відносяться, перш за все: валютні операції, рівень облікової ставки, норма обов'язкових банківських резервів, купівля і продаж цінних паперів на відкритому ринку. Використовуючи такі інструменти, Центральний банк впливає на грошову масу, рівень позикового відсотка і обсяг кредитування в країні. За допомогою ринкових методів можливе регулювання загального обсягу капіталовкладень приватного бізнесу, через політику

позикового відсотка. В даний час все більший пріоритет віддається ринковим механізмам в порівнянні з адміністративними методами.

До *адміністративних інструментів* відносять структурну політику і втручання держави в кількісні категорії. Максимально поширеними серед них є обмеження кредитів, державна регламентація процентних ставок, а також інституційні перетворення кредитної системи і державні програми кредитування пріоритетних галузей, які надають структурні ефекти на виробничу систему. Крім того, Г.Н. Аннулова до основних адміністративних інструментів здійснення урядами країн селективної кредитної політики, що розвиваються, відносить: надання компенсації кредитно-фінансовим установам за кредитування пріоритетних галузей за допомогою пільгової облікової політики або зниження резервних вимог; фінансування різниці між депозитними і кредитними ставками за рахунок бюджетних відрахувань кредитно-фінансовим установам.

Серед адміністративних методів максимально поширеною є регламентація процентних ставок. Політика процентних ставок передбачає головним чином три мети: сприяти зростанню промисловості шляхом помірно низьких процентних ставок на кредити, з іншого боку, стримувати інфляцію і забезпечувати стабільність національної валюти на валютних ринках можна шляхом помірно підвищених процентних ставок. Активно застосовується селективна політика процентних ставок на користь пріоритетних секторів промисловості.

У Японії широке регулювання процентної ставки проводилося з 1959 по 1975 рр., що зіграло важливу роль в масовому кредитуванні виробництва. Держава регулювала рівні відсотка по всіх видах вкладів (лібералізація відсотка розтягнулася на десятиліття). При цьому виразно прослідковується тенденція до підтримки відсотка на низькому рівні [1].

В цілому значення політики низького відсотка в Японії полягало в тому, що воно дозволяло банкам акумулювати з невеликими витратами усе більш значні заощадження населення і використовувати їх для кредитування виробників. Для останніх відкривалися широкі канали дешевого кредиту, який використовувався, перш за все, для розширення інвестицій [1].

У розвинених країнах до середини 70-х років використовується пониження вартості кредиту шляхом бюджетної боніфікації з боку казначейства. У загальній сумі позик частка кредиту за привілейованими

ставками досить значна. Так, у Франції за 10 років (1970-1980 рр.) вона склала від 38 до 46 % суми кредитів, наданих економіці. Кредити під пільгові відсотки певним секторам економіки з метою їх розвитку склали на початок 1985 р. у Франції 40 % всієї сукупності кредитів економіки [2]. Таким чином, процентній політиці відводилася значна роль в структурній перебудові економіки.

У країнах, що розвиваються, так само проводилося жорстке адміністративне регулювання процентних ставок, шляхом встановлення урядами верхніх меж ставок за кредитами і депозитами, це було типовою ситуацією до початку структурних реформ.

У Південній Кореї в 60-80-х роках також широко використовувалася регламентація процентних ставок. В період форсованого експортного розвитку уряд практично удався до дефіцитного фінансування, зберігаючи банківські процентні ставки на штучно заниженому рівні, наказував приватним банкам направляти позикові засоби в ті сфери промислового виробництва, які вважалися стратегічно важливими для розвитку національної економіки [4]. Для заохочення підприємств, які експортували товари на суму понад 30 млн. дол. в рік, їм давалося право користуватися авансовими кредитами для фінансування виробництва і експортних витрат. Так, в 1980 р. ліцензії строком на рік отримали 2208 компаній. За допомогою диверсифікованої процентної ставки влади в період експортної індустріалізації Південної Кореї перерозподіляли засоби на користь експортних галузей, надаючи їм позики, що субсидуються. Надання експортеріві крупної низькопроцентної позики залежало від його можливостей в здобутті акредитиву від зарубіжних фірм. Держава, таким чином, фінансувала закупівлі експортними фірмами матеріалів, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, надаючи їм позики з 6–9% річних. Для закупівлі устаткування видавалися позики з 12–16% річних.

Активно використовувалось також пряме обмеження кредитів – є заборона зростання грошової маси і одночасне надання можливості для фінансування пріоритетних секторів економіки за процентними ставками, штучно заниженими відносно рівноважної ринкової ціни. Ця політика носить селективний характер. Вона заохочує експорт, збільшення виробничих потужностей, промисловий розвиток за кордоном, реалізацію крупних проектів промислового профілю тощо. Таким чином, пряме обмеження носить чисто адміністративний характер. Цей метод по своїй суті може бути віднесений до структурних методів регулювання економіки.

Цікавий в цій області досвід Японії. Ще в січні 1947 р. був створений державний фінансовий інститут, назву якого можна перевести як Фонд фінансування відновлення господарства. У найвищий орган Фонду (Раду) входили міністр фінансів і керівники інших економічних міністерств, а також представники приватного сектора. Виділення кредиту по лінії Фонду вимагало рішення Ради і уряду, а також схвалення консультативною Радою з кредитування в тому регіоні, куди прямували засоби (регіональні ради формувалися з представників місцевих властей і приватного бізнесу). Пріоритетними об'єктами кредитування стали вугільна і сталеливарна промисловість, виробництво добрив, електроенергетика, які розглядалися як ключові для підйому економіки. У 1947 р. Фонд забезпечував 33%, в 1948 р. – 15% всіх кредитів галузям [1].

Пряме обмеження кредитів застосовувалося у Франції до 1987 року, після чого стався перехід до ринкових методів регулювання. Кредити розподілялися банками, що ставило їх в нерівні умови. Так, сума пільгових кредитів в 1984 році складала 60% загального обсягу кредитів.

У Південній Кореї контроль над розподілом кредиту був важливим елементом системи фінансування переважно експортних галузей [4].

Велике значення в адміністративному регулюванні кредитних відносин відіграють інституційні перетворення кредитної системи.

Так, в Японії з кінця 40-х років, уряд і Банк Японії разом з приватними кредитно-фінансовими інститутами приступили до здійснення стратегічного курсу на створення потужної і надійної системи кредитування виробництва, в якій важливу роль відіграють як приватні, так і державні інститути. Можна виділити три основні складові цього курсу. По-перше, під керівництвом держави йшла робота з ліквідації “поганих” (неліквідних) активів. У цих цілях використовувалася і частина внутрішніх накопичень банків, зменшувався рівень їх статутних капіталів тощо. По-друге, формувалася кредитно-фінансова система, заснована на розділенні функцій між різними типами спеціалізованих кредитних інститутів. Ідея полягала в тому, щоб кредитування всіх секторів економіки і всі види кредитування були забезпечені спеціалізованими інститутами, тобто, щоб були задоволені всі потреби у всіх видах кредиту. Третій напрям стратегії формування кредитної системи – створення сильних інститутів державного кредитування і інвестування [1].

У країнах, що розвиваються, найбільш поширеним засобом цільового напряму кредиту були і залишаються організації фінансування розвитку. Вони завжди користувалися значною підтримкою іноземних донорів і кредиторів, як в рамках двосторонніх відносин, так і на рівні міжнародних установ. Наприклад, в Малайзії і Таїланді на них доводиться менше 10% загальної суми отриманих кредитів, а в Мексиці і Туреччині – близько 30%. У Марокко три організації станом на 1987 р. забезпечили більше 75% всього довгострокового кредитування економіки [3, 5].

У Південній Кореї для вирішення проблеми нерозвиненості кредитної системи були створені урядові кредитні організації – Корейський банк реконструкції (1954 р.), Банк сільськогосподарської кооперації, Банк з кредитування середніх і дрібних промислових підприємств. Заснована в 1967 р. Корейська фінансова корпорація; стала першим і єдиним приватним інститутом довгострокового кредитування промисловості. Ця ж компанія здійснює спеціальне експортне фінансування, надаючи позики з 9% річних, тобто за значно нижчими, ніж зазвичай, ставками. Для заохочення експорту засобів виробництва застосовуються ще більш пільгові позики — з 7% річних [7, 11]. У 1976 р. в цілях сприяння експорту урядом був спеціально створений державний Корейський експортно-імпортний банк [4].

Більшість країн вдаються до такого інструменту як державні програми кредитування пріоритетних галузей.

У Японії державне кредитування економіки, а також частина капіталовкладень здійснюються через спеціальну Програму державних позик і інвестицій, що отримала назву “другого бюджету”. Вона є, без перебільшення, однією з головних конструкцій японської економічної моделі. Масштаби державного кредитування японських фірм за часів “економічного дива” дають наступні цифри. У 1955 р. – перший рік високих темпів зростання, на кредити державних інститутів в рамках Програми позик і інвестицій доводилося 13% всіх кредитів галузям економіки. Надалі їх доля знизилася, склавши в 1960 р. 7%, в 1965 і 1970 рр. – 8%. У 70-ті роки вона знову стала зростати: 1975 р. – 12%, 1980 р. – 14% [1]. Державні кредитні інститути здійснюють кредитування на пільгових умовах – під низький відсоток і, як правило, на тривалий термін. Приблизно половина засобів надається на 20 років і більше. В той же час зворотність засобів розглядається як важлива умова дії Програми, як чинник, що забезпечує фінансову дисципліну всіх її учасників.

До подібного регулювання вдавалися і в більшості країн, що розвиваються. Урядові пільгові кредитні програми в країнах, що розвиваються, зазвичай направлені на підтримку промисловості, державних підприємств, сільського господарства, дрібних і середніх підприємств, житлового будівництва, експорту слаборозвинених регіонів. Селективна політика нерідко переростає в громіздку систему. Так, в Південній Кореї в один час налічувалися 221 офіційна кредитна програма; на Філіппінах в 1986 р. – 49 програм в області сільського господарства і 12 в промисловості [3, 6].

Важливе значення в регулюванні управління інвестиційною діяльністю в розвинених країнах останніми роками має податковий кредит. Як приклад можна навести інвестиційний податковий кредит в США, що існував в 60-70-ті роки (7-10% вартостей нового устаткування віднімається з податку на прибуток при його придбанні з подальшою повною компенсацією вирахування протягом терміну служби цього устаткування) [7].

Оцінка досвіду країн в регулюванні кредитних відносин з метою розвитку економіки неоднозначна. Існують приклади успішно проведених політик, що привели до стрімкого розвитку економіки, наприклад Японії. У країнах, що розвиваються, стало очевидним, що ці урядові заходи пов'язані з істотними витратами для всієї економіки і підривають нормальне функціонування всієї кредитно-фінансової системи. Варто виділити наступні негативні наслідки:

- оскільки відсоток по пріоритетних напрямках істотно нижче ринкових ставок, в результаті виникають приховані субсидії. Ці суми покриваються за рахунок пільгових кредитів міжнародних організацій, бюджетних коштів, стягування вищого відсотка з непріоритетних позичальників, пониження доходу з депозитів, скорочення прибутку кредитно-фінансових установ;

- результати селективної кредитної політики повністю залежать від здатності відповідальних осіб правильно ідентифікувати пріоритетні напрями і контролювати кінцеве використання виділених ресурсів;

- виникнення ринку, де особи, що мають доступ до пільгових кредитів, позичали засоби тим, у кого цього доступу немає;

- проблемою державних програм кредитування є несвоєчасне погашення позичальниками кредитів. За даними МБРР, в кінці 80-х років в середньому близько половини обсягу кредитів виданих організаціями розвитку вчасно не погашалося. Причиною тому було те, що вони, як правило, не мали

надійної інформації про своїх позичальників, дозволяли останнім здійснювати інвестиції при дуже незначній частці власного капіталу, поганій кваліфікації кадрів тощо.

Висновки. Таким чином, досвід розвинених країн показує, що державні органи мають чималу кількість засобів (як ринкових, так і адміністративних), що дозволяють направити кредитні ресурси в розвиток пріоритетних галузей і сфер економіки. Адміністративні інструменти мають чимало недоліків, але очевидно, що слаборозвинені фінансові ринки не можуть на перших порах самі забезпечити досить ефективного розподілу грошових ресурсів для цілей економічного розвитку. Тому адміністративне регулювання виявляється просто необхідним, оскільки здатне істотно змінити структуру кредитних потоків в країні.

Україні необхідно детальніше вивчати зарубіжний досвід даної області і прагнути поєднувати ринковий розподіл кредитних ресурсів з адміністративною на них дією, до тих пір, поки в державі не буде сформований ринок позикових капіталів, здатний ефективним чином вирішувати проблему задоволення попиту підприємств промисловості в додаткових ресурсах.

Література

1. Целещев И. Японская модель роста: сбережение, кредитование, инвестирование / Целещев И. // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. №5.
2. Иришев Б.К. Денежно – кредитная политика: концепция и механизм / Иришев Б.К. – Алма – Ата, 1990. – 245 с.
3. Анулова Г.Н. Денежно –кредитное регулирование: опыт развивающихся стран / Анулова Г.Н. – М., 1992. – 223 с.
4. Суслина С.С. Промышленность Южной Кореи (экономическое развитие и социальное последствие) / Суслина С.С. – М., 1988. – 210 с.
5. Кузнецова Н.В. Финансово хозяйственная деятельность: управление и анализ. Учеб.пособие / Кузнецова Н.В. – Владивосток, 2000. – 476 с.
6. Крайнина М.Н. Финансовый менеджмент. Учебное пособие / Крайнина М.Н. – М., 1998. – 296 с.
7. Латкин А.П. Теория и практика управления инвестиционными процессами в переходной экономике / Латкин А.П. – Владивосток, 2004. – 284 с.